

адже створення та підтримка екотуристичних проєктів часто потребує значних інвестицій. Розвиток екостійкої інфраструктури – екожитло, системи поводження з відходами, екологічний транспорт із низьким рівнем впливу потребують більших початкових витрат, порівняно з традиційними варіантами туризму. Вони можуть стримувати інвестиції та обмежувати доступність пропозицій екотуризму, особливо в країнах, які розвиваються. Додатковим фінансовим навантаженням є впровадження суворих екологічних стандартів і сертифікація. Вища ціна на екологічно чисті продукти та послуги також може бути стримуючим фактором для «економних» туристів, впливаючи на зростання ринку.

Ще одним стримуючим чинником, що обмежує збільшення екотуристичного ринку є зростання геополітичної напруженості в усьому світі. Країни, економіка яких є залежною від туристичного сектору найбільше відчують вплив геополітичних конфліктів, які призводять до зменшення кількості туристів, які відвідують різні частини цих країн. Останній фактор особливо актуальний для України, яка внаслідок російської агресії зазнає колосальних втрат від зменшення туристопотоку, закриття туристичних підприємств, зменшення податкових надходжень від підприємств туристичної сфери, руйнування туристичної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Данілова О.М., Ємчук Т.В. Заповідна справа та організація туристично-рекреаційної діяльності на територіях природно-заповідного фонду: навч. посібник. Чернівці: ЧНУ.
2. Що таке цілі сталого розвитку? URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.
3. Cognitive Market Research. URL: https://www.cognitivemarketresearch.com/ecotourism-market-report?srltid=AfmBOoqQpAOryZT4HsrfwKOTGJJV05CDZLwBfOJojqhAoqqWnoLg_2ZA&utm_source=chatgpt.com.
4. Fortune business insight. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/ecotourism-market-108700>.

ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Катерина ДУДАРЧУК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

Abstract. *The martial law that has been in place in Ukraine since 2014 and has become particularly acute in 2022 has significantly complicated the conditions for the development of tourism in the country. Martial law, security threats, destruction of infrastructure and economic difficulties have created a new reality for the tourism industry of Ukraine. In such conditions, it is extremely important to develop strategies for adaptation and search for new formats of activity to preserve and gradually restore this sector. In addition, the experience of other countries that have gone through similar crises can be useful in determining ways to restore Ukrainian tourism after the end of the military law.*

Key words: *tourism, military law, economical crisis, war tourism.*

Повномасштабна війна в Україні в 2022 році стала основним фактором занепаду економіки й туристичної галузі, зокрема. Наприклад, у 2022 році найбільший внесок у державний бюджет зробили доходи від готельної справи – 898 мільйонів гривень, що на 30% менше порівняно з 2021 роком, коли ця сума становила 1 мільярд 288 мільйонів гривень. Під час воєнного стану туристична галузь зіткнулася з такими складнощами як відсутність гарантій безпеки, закриття повітряного простору, проблеми з транспортною логістикою, масовий виїзд громадян як біженців, а також майже повна відсутність в'їзного туризму [2].

Західні та центральні області України в основному служать притулком для внутрішніх біженців. Планування маршрутів враховує розташування бомбосховищ, щоб у разі повітряної тривоги туристи могли швидко знайти укриття. Водночас, на цих територіях частково відновили роботу туроператори, які організовують внутрішні тури. Враховуючи ці обставини, українці почали дозволяти собі короткі подорожі в межах країни, що допомагає

підтримувати їх працездатність та психологічний стан. Це, у свою чергу, стимулює розвиток суміжних галузей, таких як транспорт, ресторація та виробництво крафтових товарів.

Незважаючи на втрати, яких зазнала туристична індустрія України внаслідок війни, в перші шість місяців 2022 року сума туристичного збору досягла 89 млн. 420 тис. грн., що на 28,8% більше, ніж за аналогічний період 2021 року, коли вона склала 69 млн. 453 тис. грн. Це свідчить про те, що попит на туристичні послуги зберігається та навіть зростає, особливо у внутрішньому туризмі. Однак через відсутність гарантій безпеки значно скоротилася кількість іноземних туристів. Кількість відвідувачів столиці України у 2022 році значно зменшилась порівняно з періодом до лютого 2022 року, коли спостерігалось стабільне зростання кількості як іноземних, так і вітчизняних туристів.

Наразі описати ситуацію в туристичній галузі як стабільну дуже складно, адже з одного боку війна призвела до значних пошкоджень та знищення туристичних ресурсів, з іншого боку, доходи від туризму, хоч і зменшилися порівняно з 2021 роком, все ж існують і є необхідними для підтримки економіки країни, яка зазнає труднощів. З минулого року розробляються стратегії щодо відновлення туризму в Україні після війни, проте чіткого плану ще не визначено, оскільки війна триває, і невідомо, скільки ресурсів буде знищено чи пошкоджено, а також невідома дата її завершення, тому будь-які прогнози залишаються альтернативними [3].

З урахуванням усього вищесказаного можна стверджувати, що з початком сезону активізувався як внутрішній, так і зовнішній туризм, хоча вони обмежені та залежать від ситуації в країні. Військові дії, загроза ракетних ударів, зруйнована інфраструктура та низькі доходи громадян визначають основні особливості туризму, переважно пов'язані з безпекою.

У період військового стану в Україні туристична галузь зазнала значних збитків, які за попередніми підрахунками перевищують 193 мільярди доларів США. Військові дії спричинили закриття численних закладів, таких як музеї, архіви, культурні центри, церкви та монастирі. Це призвело до значних економічних втрат.

Значна кількість коштів була витрачена на захист туристичних об'єктів, щоб запобігти їх подальшому пошкодженню внаслідок військових дій. Також були вжиті заходи для документації збитків, спричинених війною, щоб адекватно оцінити масштаби ушкоджень і розробити ефективні стратегії відновлення галузі. Утримання, збереження, консервація, реставрація, та реконструкція культурних туристичних об'єктів часто вимагають складних і багатоаспектних робіт, включно з використанням спеціалізованого обладнання, структурних оцінок, перевірок пошкоджень, та високої кооперації в процесах реставрації та реконструкції. Війна призвела до істотних втрат нематеріальної культурної спадщини та внутрішніх цінностей, а також постраждали креативні індустрії.

Об'єкти культурної спадщини на території України зазнали серйозних ушкоджень у 262 територіальних громадах, що складає 17,8% від їх загальної кількості. Найбільше постраждали області такі як Донецька (82%), Сумська (53%), Харківська (52%), Чернігівська (46%), Херсонська (43%), Луганська та Миколаївська (по 42%), Запорізька (36%), Київська (26%), Дніпропетровська (19%), а також місто Київ. Згідно з даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на 29 вересня 2023 року, пошкоджено 1702 культурні об'єкти, серед яких найбільше клубні заклади – 841, бібліотеки – 601, заклади мистецької освіти – 131, музеї та галереї – 99, а театри та філармонії – 30.

Інфраструктура туризму перебуває під загрозою через постійні перебої в електропостачанні та пошкодження об'єктів інфраструктури внаслідок ракетних ударів. За даними Київської школи економіки, станом на січень 2024 року прямі збитки від руйнування цивільної та військової інфраструктури становили 155 мільярдів доларів.

У зв'язку з сучасними подіями в Україні, ринок внутрішнього туризму проявляє кілька нових тенденцій. Серед них можна виділити зростаючу популярність оздоровчих турів, збільшення кількості бронювань у короткі терміни, зменшення середньої тривалості подорожей, нові вимоги до туристичних закладів, зміни у профілі українських туристів, поширення соло-туризму, та популярність програм, що підтримують Збройні Сили України. Особливо велику увагу українці приділяють санаторному відпочинку, який використовується

для відновлення здоров'я у безпечному та спокійному середовищі [8]. Згідно із даними компанії Join UP!, більшість туристичних замовлень (44,4%) припадає саме на санаторні тури, а поїздки до Карпат та гірськолижні курорти також користуються високою популярністю.

Таблиця 1

Оцінка збитків туристичного сектору України від військових подій за категоріями (млн. дол США)

Категорія	Загальні витрати (млн. дол. США)
Вартість заходів з охорони та документації, тимчасова охорона культурних об'єктів	387,84
Загальні військові збитки	535,17
У тому числі:	
- Будівлі та об'єкти з культурними та соціальними цінностями, демонтаж сховищ	327,22
- Будівлі та об'єкти з культурними цінностями, кліренс складів	204,51
- Демонтаж зруйнованих туристичних об'єктів	2,96
- Розчищення завалів туристичних об'єктів	0,39
- Частково пошкоджені туристичні об'єкти, уламки військових пошкоджень	0,08
Втрати доходів:	
- Втрати доходів від закриття культурних цінностей	438,24
- Втрати доходів від закриття готелів та інших закладів	2,239
- Втрати доходів туристичних агентств та туроператорів	497,27
- Втрати доходів від збою виробництва у креативних індустріях	3,000,39
- Втрати прибутків ЗМІ	2,230,66
Загальна сума збитків	19,328.56

Джерело: [3]

Рис. 1 Популярні напрями внутрішнього туризму в Україні, %

Джерело: [9]

Українці часто вибирають подорожі наодинці або з сім'єю замість групових турів. Також спостерігається тенденція до скорочення термінів планування подорожей, з частими випадками бронювань "на завтра". Проте, через високий попит, популярні напрямки часто заброньовані заздалегідь, що стимулює туристів шукати менш відомі місця для відпочинку. Наприклад, гірськолижний курорт Буковель залишається надзвичайно популярним, але через це багато готелів на зимові свята вже заброньовані, тому туроператори пропонують альтернативні менш відомі курорти, такі як Яблуниця, Славське, Драгобрат та інші [9].

Одним з нових напрямків у внутрішньому туризмі України є скорочення тривалості подорожей, які зазвичай включають вікенди або короткі вихідні. Ці короткі відпочинки частіше

розглядаються не просто як відпустка, а як можливість для швидкого «перезавантаження», після якого люди повертаються до роботи відпочилими та з новою енергією.

Серед головних проблем для місцевих жителів у сучасних умовах виступають перебої в постачанні електроенергії, що спричинені ракетними атаками. Тому актуальною потребою серед туристів стала наявність генераторів в готелях. Також спостерігається зростання попиту на готелі, дружні до домашніх тварин, адже багато туристів не бажають залишати своїх улюбленців вдома під час подорожей [4].

Однією з нових тенденцій у внутрішньому туризмі України є активна участь у туристичних програмах, спрямованих на підтримку Збройних Сил України. Ці подорожі не тільки сприяють збору коштів для армії, але й дозволяють громадянам відчувати себе частиною значущої справи та внести свій вклад у захист країни.

Сьогоднішнім критичним завданням є активізація приваблення прямих іноземних інвестицій у туристичний сектор України та стимулювання бізнес-активності в цій галузі. Важливо забезпечити умови для рівноправного розвитку всіх туристичних підприємств через використання цифрових платформ для надання державних послуг, що сприятиме прозорості, зручності та ефективності процесів. Зокрема, портал «Дія» допоміг малим туристичним компаніям легко реєструвати бізнес та отримувати необхідні документи для професійної діяльності [1].

Для досягнення стійкого розвитку туристичного сектору, особливо під час та після воєнного стану, потрібен всебічний, систематичний підхід до інвестицій. Уряд повинен слідувати єдиній стратегії залучення інвестицій, встановлюючи пріоритети для їх приваблення. Ефективне інвестиційне середовище для туристичного сектору залежатиме від розробки просторових стратегій розвитку туризму в регіонах з високим потенціалом, галузевих особливостей ресурсного потенціалу (наприклад, інвестиції в менш розвинені сегменти) та ринкових умов бізнесу, зокрема прозорості та ефективності маркетингу туристичних продуктів [5].

Необхідно також провести глибокий аналіз втрат туристичного сектору внаслідок війни, визначити інвестиційні пріоритети і створити умови для ефективного відновлення та функціонування галузі.

Регіони, які постраждали від війни, потребують повного відновлення транспортної, сервісної та управлінської інфраструктури для того, щоб туризм міг активно розвиватися. Важливо розробити комплекс заходів для повернення кваліфікованих фахівців у сферу сервісу, що може бути залучена до роботи у туристичній індустрії [6].

Після закінчення військових дій ключовим завданням стане відновлення економічного життя на постраждалих територіях, а також оновлення сектору туризму. Це вимагатиме створення довгострокових стратегій, спрямованих на забезпечення сталого зростання місцевих туристичних напрямків. В Україні відсутня виразна державна політика щодо сталого розвитку туристичних зон. Наразі більшість туристичних дестинацій розвиваються спонтанно, фокусуючись на короткострокових економічних інтересах, замість того, щоб звернути увагу на екологічні та соціокультурні аспекти [7].

Для вирішення цих проблем і переходу до стійкого розвитку необхідно впровадити низку організаційно-економічних та соціально-психологічних інструментів. На національному рівні це передбачає [8]:

- розробка національної стратегії сталого розвитку туризму з чітко визначеними цілями і планом на майбутнє;
- внесення змін до законодавства для сприяння застосуванню принципів сталості у туристичному секторі;
- започаткування широкомасштабної інформаційної кампанії, яка підвищуватиме обізнаність про переваги сталого розвитку;
- впровадження системи добровільної сертифікації для туристичних дестинацій за критеріями стійкості.

Забезпечення сталого розвитку туристичних напрямків важливе для їх довготривалої

життєдіяльності та здатності конкурувати на світовому ринку. Світовий досвід свідчить, що лідери туристичної індустрії активно інтегрують принципи сталості в політику управління туристичними дестинаціями. Однак, в Україні процес переходу до сталого туризму відбувається порівняно повільно. Прискорити цей процес можливо за допомогою координованих зусиль уряду, місцевої влади, бізнесу та громад у сферах стратегічного планування, впровадження та контролю за сталим розвитком туристичних напрямків.

Список використаних джерел:

1. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції: монографія / За заг. ред. В.Г. Герасименко, О.Л. Михайлюк. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 332 с.
2. Носирев, О., Деділова, Т., Токар, І. Розвиток індустрії туризму та гостинності в українській економічній стратегії постконфліктної реконструкції. Соціально-економічні проблеми і держава (електронний журнал), 2022, вип. 26, вип. 1, с. 55–68.
3. Аналітичний звіт з науково-дослідної роботи «Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні» <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-war-Impact-analysis.pdf>
4. Божко Л. Д., Холодок В. Д. Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. Культура України. 2022. № 77. С. 60–62. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.077.07>.
5. Джинджоян В.В., Ботвінов Р.Г., Горб К.М. Роль державних інституцій у просуванні та розвитку освітнього туризму в Україні. Науковий погляд: економіка та управління. 2023. № 1. С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-81-23>.
6. Кучай О.В. Роль держави в організації туристичного бізнесу: міжнародний та український досвід. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. 2022. Вип. 27. С. 58–67. DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.27.2022.276205>.
7. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 11–15. DOI: <http://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>.
8. Степанов В.Ю. Державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності: концептуальний аспект. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1. С. 62–71. DOI: <http://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-7>.
9. Шум А. ТОП-10 найкращих гірськолижних курортів України. Отпуск Тайм. 2022. URL: <https://otpusktime.com/uk/krainy/girskolyzhni-kurorty-ukrayiny/>.

ТУРИЗМОЛОГІЯ І РЕКРЕАЛОГІЯ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДИСЦИПЛІНИ: ОСВІТНІ АСПЕКТИ

Марта МАЛЬСЬКА¹, Юрій ЗІНЬКО¹, Лідія ДУБІС^{1,2}

¹Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна

²Люблінський католицький університет Івана Павла II
Люблін, Польща

Abstract. *The educational aspects of two theoretical and methodological disciplines – tourismology and recreology – are considered. They are characterized by a pronounced interdisciplinary nature, which is based on the synthesis and integration of various sciences. The educational programs, syllabi and professional competencies that work in the training of specialists in the specialty J3 “Tourism and Recreation” are analyzed. The emphasis is on the peculiarities of the structure of the context of these disciplines and the issues of research and educational support. It is proposed to use the integrated theoretical and methodological course “Tourismology and Recreology” in educational programs for the master's level of education for the specialty J3 “Tourism and Recreation”.*

Key words: *tourismology, recreology, interdisciplinary nature, professional competencies, integrated course.*

У науковому і освітньому забезпеченні туризму і рекреаційної діяльності активізувались питання автономізації їх як наукових дисциплін та реформування підготовки спеціалістів. З